

Ohjaajien käsityksiä sosiaalipedagogiseen hevostoimintaan osallistuvan hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä ja hevosen roolista asiakastyössä

*Maija Lipponen, Elina Vehmasto, Arto O. Salonen ja
Tomi Mäki-Opas*

TIIVISTELMÄ

■ Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on määritelty työtavaksi, jonka tavoitteena on sosiaalisen kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen hevosen kanssa tapahtuvassa yhteisöllisessä toiminnassa. Tavoitteenamme oli tutkia hevostoiminnan ohjaajien käsityksiä siitä, mitkä tekijät toiminnassa lisäävät osallistujan hyvinvointia ja mikä on hevosen rooli asiakastyössä. Tutkimuksemme viitekehyksenä on kestävästä hyvinvoinnin teoria, johon peilaten analysoimme ohjaajien käsityksiä ihmisen ja hevosen välisestä yhteistoiminnasta. Tutkimusaineistomme koostui hevostoimintaohjaajien vuosina 2021–2022 täyttämistä laatukäsikirjadokumenteista (n=67), joista analysoimme kahden avoimen kysymyksen vastauksia laadullisella sisällönanalyysillä teoriaohjaavasti.

Ohjaajien käsitysten mukaan hevostoiminnan vaikuttavat tekijät liittyvät merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin, läsnäoloon, toimijuuteen sekä elämisen perustarpeiden merkityksen osoittamiseen. Ohjaajien käsitysten mukaan hevosen rooli on tukea niin ohjaajaa kuin asiakasta vuorovaikutteisessa työskentelyssä. Tutkimuksen perusteella hevoselle annetaan emotionaalisen työn tekijän rooli, mikä edellyttää työn luonteen pohdintaa myös siitä näkökulmasta, miten hevonen toiminnan kokee. Jatkotutkimuksissa tulisi tarkastella monilajisen vuorovaikutuksen etuja, haittoja ja edellytyksiä sekä sopivia tutkimusmenetelmiä vaikutusten arvioimiseksi niin ihmisen kuin eläimen näkökulmasta.

Avainsanat: sosiaalipedagogiikka, eläinavusteisuus, kestävä hyvinvointi, monilajinen vuorovaikutus, toimijuus

ABSTRACT

SOCIAL-EDUCATIONAL HORSE ACTIVITY INSTRUCTORS' PERCEPTIONS OF IMPACTING FACTORS AND THE ROLE OF THE HORSE IN CLIENT WORK

■ Social-educational horse activity is defined as a working orientation to support social growth and well-being in community education with horses. The study aimed to explore the instructors' perceptions about what factors increase the participant's well-being and what the horse's role is. The theoretical framework is the theory of sustainable well-being. Our research data consisted of quality manuals (n=67) completed by the instructors in 2021–2022, of which we analyzed two open questions with qualitative theory-driven content analysis.

According to our results, the influencing factors of social-educational horse activity are related to meaningful interactions, presence, agency, and demonstrating the importance of basic living needs. The horse's role is to support the instructor and the client in interactive work. Based on our results, the horse is assigned a position of emotional labour, which requires consideration of the nature of the work from the horse's perspective.

Further studies could examine the advantages, disadvantages, and prerequisites of multi-species interaction and appropriate research methods for assessing impacts from both human and animal perspectives.

Keywords: *social pedagogy, animal-assisted intervention, sustainable well-being, multi-species interaction, agency*

Johdanto

Sosiaalipedagogista hevostoimintaa alettiin Suomessa kehittää alan täydennyskoulutusten myötä 2000-luvun alkupuolella (Hämäläinen & Koistinen 2019). Sosiaalipedagoginen hevostoiminta määriteltiin tuolloin sosiaalipedagogisesta teoreettisesta ja käytännöllisestä viitekehyksestä lähteväksi työotteeksi, jonka tavoitteena on sosiaalisen kasvun ja hyvinvoinnin tukeminen hevosen kanssa tapahtuvassa yhteisöllisessä toiminnassa (Koistinen 2005). Perusteena oli vahva näkemys talliyhteisön merkityksestä sosiaalipedagogisena kasvatuksellisena yhteisönä (Fagerström & Lipponen 2019; Hämäläinen & Koistinen 2019). Sosiaalipedagogisen ajattelun mukaisesti ohjaaja tarjoaa hevosten avulla kasvuympäristön, jossa asiakas voi turvallisesti harjoitella omien tarpeidensa ja tavoitteidensa mukaisia taitoja, jotka auttavat häntä pärjäämään elämässä (Fagerström & Lipponen 2019).

Ihmisen ja hevosen yhteistoimintaa on tutkittu monella tieteenalalla myös kansainvälisesti. Eläinsuhteeseen liittyvää tutkimusta on tehty ainakin sosiologian, ympäristöpolitiikan, kulttuurintutkimuksen, antropologian, historian, uskontotieteen, oikeustieteen ja kirjallisuustieteen piirissä (Schuurman 2012). Sosiologiassa on tarkasteltu esimerkiksi ihmisen ja hevosen vuorovaikutusta sekä ihmisen eläinsuhteen vaikutusta käsityksiin eläimistä ja niiden hyvinvoinnista (Brandt 2007; Birke 2008; Schuurman 2012). Hevosavusteisten interventioiden, useimmiten terapian, vaikuttavuustutkimuksissa on käytetty usein psykologian, kasvatustieteen ja lääketieteen menetelmiä (ks. esim. Vehmasto & Lipponen 2021). Tutkimusta kaivataan lisää paitsi eläinavusteisten työtapojen määrittelystä (Aartolahti ym. 2017; Lipponen, Vehmasto ym. 2022), tehokkuudesta ja vaikutusmekanismeista (ks. esim. Fine, Beck & Ng 2019; López-Cepero 2020; White-Lewis 2020), myös työtavan eettisestä oikeutuksesta ja vaikutuksista eläimelle, joka asetetaan ihmisen elinkeinon välineeksi (Dashper 2020).

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme sosiaalipedagogisen hevostoiminnan ohjaajien laatimien toiminnan kuvausten avulla heidän käsityksiään siitä, miten toimintaa nykyään toteutetaan ja mitkä tekijät toiminnassa ovat yhteydessä asiakkaan hyvinvointiin. Lisäksi tarkastelemme, mikä on näiden käsitysten valossa hevosen rooli asiakastyössä. Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Millaisia käsityksiä hevostoimintaohjaajilla on asiakkaan hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä?
2. Mikä on näiden käsitysten valossa ohjaajien hevoselle antama rooli heidän omien tavoitteidensa ja asiakkaiden tavoitteiden näkökulmista?

Tämä tutkimus asemoituu yhteiskunnallis-kulttuuriseen tutkimukseen. Tutkimuksen tekijät sijoittuvat yhteiskuntatieteen ja luonnontieteen aloille, mikä määrittää tutkimuksen kontekstin eläinavusteisten kuntoutusinterventioiden tutkimiseen ihmisen hyvinvoinnin ja sen arvioinnin näkökulmasta. Tällaista tutkimusta eläinavusteisuudesta on tuotettu melko paljon, kun taas eläimen näkökulman tutkiminen on huomattavasti vähäisempää. Eläimen näkökulman tarkastelemisen tarve pyritään kuitenkin tiedostamaan tässä tutkimuksessa. Monitieteinen lähestymistapamme pyrkii jäsentämään sosiaalipedagogista hevostoimintaa sosiaalipedagogiikan ja subjektiivisen hyvinvoinnin näkökulmista. Tutkimuksessamme

hyödynämme kestävän hyvinvoinnin teoreettista viitekehystä (Helne & Hirvilammi 2021), johon liittyviä taustoja ja oletuksia avaamme seuraavaksi.

Kestävä hyvinvointi tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä

Useimmat hyvinvoinnin teoriat korostavat, että voidakseen hyvin ihminen tarvitsee riittävän materiaalisen elintason, mahdollisuuden mielekkääseen tekemiseen ja osallistumiseen sekä toisia ihmisiä ympärilleen, kokemusta kuulumisesta johonkin yhteisöön tai muuhun kokonaisuuteen (Allardt 1993). Tutkimuksemme teoreettisen viitekehysten lähtökohtana on Tuula Helneen ja Tuuli Hirvilammin (2021) esittämä kestävän hyvinvoinnin teoria, jonka pohjana toimii suomalaisen sosiologin Erik Allardt'n hyvinvointiteoria (1993).

Allardt (1993) kiteytti ihmisen perustarpeet kolmeen iskusanaan: *having, loving, being*. Taustalla on jaottelu elintason ja elämänlaadun välillä, joista elintaso liittyy aineellisiin resursseihin elämässä (*having*), kun taas elämänlaatu ihmisten välisiin suhteisiin (*loving*) ja itsensä toteuttamiseen yhteiskunnassa (*being*) liittyviin tarpeisiin. *Having* kytkeytyy ravinnon, juoman ja turvallisen asuinsijan kaltaisiin puutostarpeisiin, joita ilman on vaikeata selviytyä hengissä. Objektiivisesti voidaan mitata keskeisiä materiaalisia elinoloja tarjoavia toimintamahdollisuuksia. Subjektiivisesti voidaan tarkastella esimerkiksi turvallisuuden tunnetta, joka usein nostetaan keskeiseksi psykologiseksi puutostarpeeksi (Maslow 1943).

Loving eli yhteenkuuluvuus toisten ihmisten kanssa on tarveteorioissa tunnistettu yhdeksi ihmisen perustarpeista, jonka keskeisyys hyvinvoinnille on osoitettu lukuisissa tutkimuksissa (Baumeister & Leary 1995). Ihmisillä on tarve muodostaa sosiaalisia identiteettejä ja kiinnittyä yhteisöihin (Allardt 1998). Ihminen on lähtökohtaisesti sosiaalinen olento, jonka kasvu edellyttää tiiviitä vuorovaikutussuhteita (Niemi 2006). Objektiivisillä mittareilla *loving* tarkoittaa esimerkiksi ihmisten välisten suhteiden määrää. Subjektiivisesti se tarkoittaa esimerkiksi kokemusta läheisistä ja vastavuoroisista ihmissuhteista (Allardt 1993).

Being määrityy ihmisen suhteesta yhteiskuntaan, ja toisaalta se sisältää itsensä toteuttamisen ja henkilökohtaisen kasvun piirteitä. *Being* kytkeytyy siis objektiivisesti ajatellen ihmisen fyysiseen ja henkiseen toimintakykyyn ja subjektiivisesti tarkasteltuna ihmisen kokemuksiin siitä, miten merkitykselliseksi hän kokee elämänsä. (Allardt 1993.) *Being* merkitsee

sitä, että ihminen kokee tyytyväisyyttä ja positiivisia tunteita sekä elää mahdollisimman harmonisessa suhteessa niin muiden ihmisten kuin luonnon kanssa (Allardt 1989). *Being*-ulottuvuus korostaa inhimillistä kasvua ja itsensä toteuttamista (Allardt & Uusitalo 1972). Maslow'n (2011) mukaan kasvutarpeiden toteutuminen tuo ihmiselämään elämäniloa, olemisen tyyneyttä sekä epätsekästä käyttäytymistä.

Pauli Niemelä (2006) on ehdottanut *doing*-ulottuvuuden erottamista *being*-ulottuvuudesta. *Doing*-ulottuvuuden nostaminen omaksi tarpeekseen heijastaa näkemystä ihmisestä toiminnallisena olentona, joka toteuttaa tekemisen kautta itseään ja hyvinvointiin liittyviä tarpeitaan. Toimijuus on ihmisyyttä määrittävä piirre: meillä on tarve kokea, että pystymme ohjailemaan ja hallitsemaan omaa elämäämme, valitsemaan tekemiämme asioita ja tavoittelemaan arvokkaaksi kokiamme päämääriä. (Niemelä 2006.) Hyvinvoinnin ulottuvuudet kuvaavat kokonaisuutta, joka vaaditaan hyvinvoinnin toteutumiseksi.

Helne ja Hirvilammi (2015; 2021) määrittelevät kestävän hyvinvoinnin teorian perustuvan relationaaliseen ihmiskäsitykseen (ks. Niemelä 2014), jossa ihminen nähdään osana luontoa. Relationaaliseen ihmiskäsitykseen sisältyy ymmärrys siitä, että luonto mahdollistaa niin ihmisille kuin muille lajeille elämisen edellytykset ja hyvinvoinnin perustan. Se korostaa keskinäisriippuvuuksia ja tunnistaa ihmiselämän kokonaisuuteen kuuluvien suhteiden merkityksen: hyvinvointi on riippuvaista ihmisen ja luonnon sekä ihmisten välisten suhteiden laadusta. (Helne & Hirvilammi 2015; 2021.)

Helneen ja Hirvilammin (2015; 2021) mukaan kestävä hyvinvointi voidaan ymmärtää *having*-ulottuvuuden (elintason), *doing*-ulottuvuuden (toiminnan), *loving*-ulottuvuuden (suhteiden) ja *being*-ulottuvuuden (läsnäolon) muodostamaksi kokonaisuudeksi. Tällöin kestävää hyvinvointia edistävät kohtuullinen elintaso ja elämisen perustarpeiden täyttyminen, mielekäs tekeminen ja toimijuuden toteutuminen, merkitykselliset vuorovaikutussuhteet sekä elävä läsnäolo ja yhteys luontoon (Helne & Hirvilammi 2015; 2021). Elävällä läsnäololla tarkoitetaan tilaa, jossa yksilö on yhteydessä omiin tarpeisiinsa ja kokemuksiinsa (Allardt & Uusitalo 1972).

Hevostoiminta sosiaalipedagogisena eläinavusteisena toimintana

Sosiaalipedagogiikassa tutkitaan ihmisenä kasvamista, kehittymistä ja sivistymistä osana yhteisö-, yhteiskunta- ja maailmasuhteen rakentumista.

Mielenkiinto kohdistuu erityisesti sosiaalisen osallisuuden, toimintakyvyn ja kansalaisuuden rakentumiseen kuuluviin inhimillisen kasvun prosesseihin, näihin mahdollisesti liittyviin ongelmiin sekä pedagogiikan mahdollisuuksiin edistää suotuisia kasvuprosesseja. (Hämäläinen 2019.) Lisäksi sosiaalipedagogiikka ymmärretään käytännön työn alaksi, jossa tieteenalan teorioita ja tutkimustuloksia sovelletaan arkipäivän työhön (Nivala & Ryyänen 2019). Yhtäältä sen tavoitteena on osallisuuden vahvistaminen ja sosiaalisen kasvun tukeminen kohti aktiivista kansalaisuutta. Toisaalta se voidaan nähdä hyvinvoinnin edistämisen muotona. (Hämäläinen 2012.) Viimeaikaisessa sosiaalipedagogisessa keskustelussa korostuu oppimisen avulla aikaansaatu hyvinvointimurros, jonka seurauksena voidaan onnistua vastaamaan ilmastonmuutoksesta, kuudennesta sukupuuttoaallostasta ja luonnonvarojen hupenemisesta johtuviin globaaleihin haasteisiin. Tämä edellyttää tietoihin, taitoihin ja asenteisiin painottuvan osaamisen lisäksi oppimista, joka vahvistaa ihmisen kytkeytymistä osaksi ympäröivää maailmaa. (Salonen, Laininen, Hämäläinen & Sterling 2023.)

Sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa kasvatus-, sosiaali- tai terveysalan ammattilainen ottaa hevosen mukaan työhönsä asiakkaan hyvinvointitavoitteen saavuttamiseksi. Sosiaalipedagoginen lähestymistapa kiteytyy toiminnallisuuden, yhteisöllisyyden ja elämyksellisyyden kokonaisuudeksi. (Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys 2021.) Sosiaalipedagogista hevostoimintaa voidaan soveltaa monissa konteksteissa kuten sosiaalihuollossa (Mikkola & Virtanen 2019), kuntoutuksessa (Valkas 2019), perusopetuksessa (Mickelsson 2023) ja nuorisotyössä (Kotilainen 2019; Korhonen 2022). On hyvä huomata ero esimerkiksi ratsastusterapiaan, joka on ratsastusterapeutin hevosen avulla toteuttamaa lääkinnällistä yksilömuotoista kuntoutusta (Mattila-Rautiainen 2011).

Eläinavusteinen työskentely voidaan nähdä monilajisena vuorovaikutuksena ihmisten ja eläinten välillä (Hautamäki & Vierimaa 2022). Ihmiskeskeisen sosialisatiomallin laajennus, ekososialisaatio, kuvailee moninaista ekologisista ja sosiaalisista suhteista muodostuvaa maailmaa (Keto & Foster 2021). Tämän näkemyksen mukaan ihmisten sosialisatio tapahtuu aina monilajisissa yhteisöissä, joissa lukuisat erilaiset elämänmuodot ovat vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa. Ihmisen ja ei-ihmisen välinen vuorovaikutus voi auttaa kokemaan osallisuutta ympärillä olevaan todellisuuteen uusilla tavoilla siten, että kokemus ei rajoitu pelkästään ihmisten välisiin yhteyksiin vaan voi ylittää ihmisen ja ei-ihmisen välisen rajan (Salonen, Isola & Foster 2022; Salonen, Laininen, Hämäläinen & Sterling 2023).

Eläinavusteisuuden vaikuttavuuden mekanismeista monet liittyvät ihmisen ja eläimen väliseen vuorovaikutussuhteeseen (*human–animal interaction*) (Julius, Beetz, Kotschal, Turner & Uvnäs-Moberg 2013). Vuorovaikutussuhdetta selittävät muun muassa kiintymyssuhdeteoriat (Bowlby 1979), sosiaalisen tuen teoria (Cobb 1976) ja sosiaalisen oppimisen teoria (Bandura 1971). Biofilia-hypoteesi (Wilson 1984) tarkoittaa, että ihmisellä on synnynnäinen tarve olla yhteyksissä luonnon kanssa. Eläimen katsotaan olevan luontokappale, joka vaikuttaa ihmiseen automaattisesti tunnetasolla aiheuttaen välittömiä psykofyysisiä vaikutuksia (Ulrich ym. 1991), jolloin esimerkiksi fysiologinen stressi alenee ja mieliala kohenee (ks. esim. Lipponen, Hallikainen & Kilpeläinen 2022). Tarkkaavuuden elpymisen teorian (Kaplan & Kaplan 1989) mukaan luontokappaleet tuottavat sellaisia aistiärsyksiä, jotka auttavat kognitiivisesta kuormituksesta palautumisessa. Eläimen läheisyyden kokeminen saa aikaan ihmisen oksitosiinijärjestelmän aktivoitumisen, minkä on esitetty olevan psykofyysisten vaikutusten yksi keskeinen mekanismi (Beetz, Uvnäs-Moberg, Julius & Kotschal 2012).

Tässä tutkimuksessa sosiaalipedagoginen hevostoiminta ymmärretään sosiaalisen kasvun ja subjektiivisen hyvinvoinnin edistämisen prosessiksi. Toiminnan tavoitteena on tukea yksilöä siten, että hänellä on mahdollisuus mielekkääseen tekemiseen ja osallistumiseen. Sosiaaliseen kasvuun ja hyvinvointiin kuuluvat yksilön identiteetin rakentuminen, sosiaaliset taidot, merkityksellisyuden kokemus ja vuorovaikutus sosiaalisissa verkostoissa. Hevosien mukaan ottaminen prosessiin käsitetään tässä tutkimuksessa ammatillisena eläinavusteisena työnä, jossa keskeistä on ihmisen ja eläimen välinen vuorovaikutussuhde.

Aineisto ja analyysi

Tutkimusaineistona oli dokumenttiaineisto, joka koostui Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry:n jäsenten täyttämistä Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan laatu- ja vaikuttavuus -käsikirjoista vuosilta 2021–2022 (Lipponen & Vehmasto 2021). Ohjaajat täyttävät käsikirjan hakiessaan yhdistykseltä SPHT®-tavaramerkkiä toiminnalleen. Käsikirjan teoriaosassa kuvataan tiivistetysti sosiaalipedagogista työtettä ja hevosavusteisten interventioiden tutkimustaustaa. Käsikirjaosassa ohjaaja vastaa monivalintakysymyksiin ja avoimiin kysymyksiin koskien toteuttamansa hevostoimintapalvelun toteutustapoja, resursseja ja verkostoja, ohjaajan koulutusta ja osaamista, hevosen roolia ja hyvinvoin-

tia sekä toiminnan vaikutuksia asiakkaaseen ja seurantaan käytettäviä mittareita.

Tutkimustarkoitukseen luovutettuja käsikirjadokumentteja oli vuoden 2022 lopussa 71 kappaletta. Käsikirjoista otettiin tutkimukseen mukaan suomenkieliset. Yksi muunkielinen käsikirja jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle. Jos käsikirja oli puutteellisesti täydennetty eikä yhdistys myöntänyt sen perusteella SPHT® -tavaramerkkiä, käsikirjaa ei otettu mukaan tutkimukseen. Aineistomme koostui 67 käsikirjasta. Joukossa oli sekä vasta toimintansa aloittaneiden että pidempään toimintaa toteuttaneiden ohjaajien käsikirjoja.

Aineistomme muodostui ohjaajien vastauksista käsikirjan kahteen avoimeen kysymykseen: ”Mitä harjoituksia/mitä toiminnassa asiakkaan kanssa käytännössä tehdään?” ja ”Mikä on hevosen rooli toiminnassa?” Vastauksissa kuvailtiin sekä hevosen kanssa tehtäviä harjoitteita että asiakkaan tavoitteita, joihin harjoitteiden avulla pyritään vastaamaan. Lisäksi vastauksissa kuvailtiin hevosen roolia sekä ohjaajan että asiakkaan tavoitteiden näkökulmasta. Vastausten pituus vaihteli, osa vastauksista oli vain muutaman lauseen mittaisia, kun taas joissakin vastauksissa oli 15–20 lausetta. Yhteensä aineistossa oli 23 sivua tekstiä (fontti Times New Roman 12, riviväli 1).

Analysoimme aineistomme laadullisella sisällönanalyysillä, jolla pyritään systemaattisesti analysoimaan aineiston sisäisiä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia (Krippendorff 1980). Aineiston analyysin toteutimme teoriaohjaavasti (Elo & Kyngäs 2008). Tällöin aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta.

Analysoimme aineiston ATLAS.ti-ohjelman (versio 22.2.5.0) avulla. Tiedostimme analyysissamme, että hyödyntämämme dokumenttiaineisto oli tuotettu muuta kuin tutkimustarkoitusta varten. Siksi kiinnitimme erityistä huomiota siihen, missä aineisto oli syntynyt ja kuinka siinä oli kuvailtu tutkimiamme asioita. Aineiston alustavassa tarkastelussa havaitsimme, että kuvausten tyyli vaihteli yleisestä toiminnan kuvauksesta aina yksityiskohtaisiin asiakasryhmää koskeviin esimerkkeihin. Jokaisessa kuvauksessa oli tyypillisesti löydettävissä useampi merkityksellinen idea tai ajatus, jonka määrittelimme analyysiyksiköksi. Koodasimme aineiston systemaattisesti ja ensimmäisessä vaiheessa tunnistimme 113 alustavaa koodia toiminnan sisällöille ja 105 koodia hevosen roolille. Koodausta tiivistettiin siten, että samantyyppisiä koodeja yhdistettiin toisiinsa ja koodiryhmälle annettiin sitä kuvaava yläkäsite. Analyysiä ohjasi abduktiivi-

nen päättelylogiikka, jossa yhdisteltiin vuorotellen aineistoa ja teoreettista taustaa (Tuomi & Sarajärvi 2009).

Koodit ja niitä yhdistävät alaluokat jäsennettiin kestävän hyvinvoinnin teorian (Helne & Hirvilampi 2021) ulottuvuuksista *having*, *loving*, *being* ja *doing* johdettuihin pääluokkiin (Taulukko 1). Pääluokat nimettiin käsitteillä, jotka noudattelevat kestävän hyvinvoinnin teorian käsitteistöä. Esi-

Taulukko 1. Toiminnan vaikuttavien tekijöiden luokittelu

Pääluokat	Alaluokat	Koodit
Elämisen perustarpeiden merkitys (<i>having</i>)		<ul style="list-style-type: none"> ● Unen ja levon merkitys ● Ravinnon merkitys ● Syöminen ja juominen ● Liikkuminen ja leikki
Merkitykselliset vuorovaikutussuhteet (<i>loving</i>)	Ihmisen ja ei-ihmisen välinen vuorovaikutus	<ul style="list-style-type: none"> ● Vuorovaikutusharjoitteet ● Vuorovaikutuksen sanoittaminen ● Hevosten käyttäytymisen reflektointi ● Talliyhteisössä ja ryhmässä toimiminen
	Tunteet	<ul style="list-style-type: none"> ● Hevosen aiheuttamien tunteiden tunnistaminen ja sanoittaminen ● Tunnetaitoharjoitteet korttien ja kuvien avulla ● Tunnemittarit
Läsnäolo (<i>being</i>)	Kehollisuus	<ul style="list-style-type: none"> ● Rentoutumisharjoitteet ● Aistiharjoitteet ● Läsnäoloharjoitteet ● Kehonkielen käyttö
	Luontoyhteys	<ul style="list-style-type: none"> ● Luonnossa liikkuminen ● Luonnon havainnointi ja luonnonantimet
Toimijuus (<i>doing</i>)	Tiedot ja taidot	<ul style="list-style-type: none"> ● Hevostaitoharjoitteet ● Matemaattisia ja kielellisiä taitoja tukevat harjoitteet ● Motorisia taitoja tukevat harjoitteet
	Itsereflektio	<ul style="list-style-type: none"> ● Toiminnanohjausta ja itsesäätelyä tukevat harjoitteet ● Itsetuntemusta lisäävät tilanteet
	Luovuus	<ul style="list-style-type: none"> ● Leikki hevosten kanssa ja hevosista ● Musiikki ja juhlan järjestäminen ● Draama ja tarinankertominen ● Video ja valokuvat

merkiksi pääluokka ”toimijuus” muodostui *doing*-ulottuvuuden mukaan ihmisen perustarvetta kuvailevaksi luokaksi, jossa keskeistä on mahdollisuus ohjata omaa toimintaa ja hallita jokapäiväistä elämää. Toimijuudella tarkoitetaan kokemuksia aikaansaamisesta, osaamisesta, oppimisesta ja tekemisen hallinnasta, joita ohjaajien käsitysten mukaiset koodit, kuten

Taulukko 2. Hevosen roolin luokittelu

Pääluokat	Alaluokat	Koodit
Hevonen elämisen perustarpeiden osoittajana (<i>having</i>)		<ul style="list-style-type: none"> ● Psykofyysiset vaikutukset osallistujaan ● Hevonen tarkkailun kohteena eläimenä ● Hevosen lajityypilliset tarpeet ● Hevosen terveys ja elämänkaari
Hevonen osana merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita (<i>loving</i>)	Ohjaajan ja hevosen välinen kasvattajakumppanuus	<ul style="list-style-type: none"> ● Motivaattori ja sitouttaja toimintaan ja muutokseen ● Työpari ● Keskustelun kysymyksen madaltaja ● Rajojen asettaja
	Asiakkaan ja ohjaajan ”yhteinen kolmas”	<ul style="list-style-type: none"> ● Yhteinen kiinnostuksen kohde ● Luottamuksen vahvistaja ja nopeuttaja ● Vuorovaikutuksen pehmentäjä
	Asiakkaan ja ohjaajan välinen ystävyys	<ul style="list-style-type: none"> ● Luotettava kuuntelija ● Pysyvä asia elämässä ● Aito ja rehellinen ● Kiintymyksen mahdollistaja
Hevonen läsnäolon vahvistajana (<i>being</i>)	Hevosen lajityypilliset ominaisuudet	<ul style="list-style-type: none"> ● Sosiaalinen lauma -ja pakoeläin ● Suuri ja kunnioitusta herättävä ● Aktivoiva ja rauhoittava ● Aistien ja kehollisten tuntemusten aktivoija ● Mielihyvän kokemusten aiheuttaja ● Antaa palautetta käytöksellään ● Osoittaa hyväksyntää käytöksellään ● Luovuuden ja mielikuvien herättäjä
Hevonen toimijuuden esimerkkinä (<i>doing</i>)	Hevonen tunnetaitojen opettajana	<ul style="list-style-type: none"> ● Sisäisten prosessien ilmentäjä ● Tunteiden säätelyn opettaja ● Läheisyyden ja etäisyyden turvallisen säätelyn mahdollistaja ● Hoivan antaja ja saaja
	Hevonen aktiivisena ja omaehtoisena toimijana	<ul style="list-style-type: none"> ● Päättäjävaltainen yhteisön jäsen ● Yksilöllinen ja tasavertainen toimija ● Minäkuvan ja minäpystyvyyden vahvistaja

”hevostaitoharjoitteet”, ”toiminnanohjausta ja itsesäätelyä tukevat tilanteet” sekä ”draama ja tarinankertominen”, ilmentävät. Koodeista muodostettiin alaluokat ”tiedot ja taidot”, ”itsereflektio” ja ”luovuus”. Nämä sijoitettiin pääluokan ”toimijuus” alle. On huomioitava, että kategoriat ovat analyttinen jäsenitys kokonaisuudesta, jossa eri ulottuvuudet ovat yhteydessä toisiinsa. Todellisuudessa ulottuvuudet limittyvät toisiinsa, eikä niiden välinen raja ole selvä.

Analyysin toisessa vaiheessa tarkasteltiin hevosen roolia kestävän hyvinvoinnin teorian (Helne & Hirvilampi 2021) valossa. Pääluokat muodostettiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen analyysin pääluokkia mukailleen: hevonen elämisen perustarpeiden osoittajana (*having*-ulottuvuus), hevonen osana merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita (*loving*-ulottuvuus), hevonen läsnäolon vahvistajana (*being*-ulottuvuus) ja hevonen toimijuuden esimerkkinä (*doing*-ulottuvuus). Niiden alle sijoitettiin alaluokat koodeineen (Taulukko 2).

Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Olemassa olevan dokumenttiaineiston hyödyntämisessä tutkimukseen on etunsa ja rajoituksensa. Aineisto on alun perin kerätty Sosiaalipedagogisen hevostoimintayhdistyksen jäsenten laadunhallintatyötä varten. Aineistona käytetyn käsikirjan laatimiseen ovat osallistuneet artikkelin ensimmäinen ja toinen kirjoittaja työnsä puitteissa. He ovat kirjoittaneet käsikirjan alun teoriaosan, joka voi vaikuttaa johdattelevasti vastaajien ilmaisuihin heidän kuvatessaan toimintaansa. Tällöin on mahdollista, että tutkijat ovat sitä kautta vaikuttaneet ohjaajien tapaan kirjoittaa omasta toiminnastaan. Artikkelin ensimmäisellä kirjoittajalla oli ennen tutkimuksen toteuttamista rooli yhdistyksen toimijana. Tutkimusaineiston kertymisen ja analysoinnin aikana hän ei toiminut yhdistyksessä eikä myöskään osallistunut käsikirjojen laadunarviointiin. Laadunarviointia tehneitä kahta yhdistyksen henkilöä pyydettiin arvioimaan tutkimuksen tulosten luotettavuutta, sillä heille oli muodostunut hyvä yleiskuva laatukäsikirjojen sisällöistä. Lisäksi kolme tutkimuksen informanttia luki käsikirjoituksen.

Valmiin dokumenttiaineiston valinta kyselytutkimuksen sijaan mahdollisti kohtuullisen laajan aineiston saavuttamisen. Useiden dokumenttien yhdistely samaan analyysiin auttoi saamaan tutkittavasta ilmiöstä monipuolisen kuvan. Toisaalta käyttämällä valmista aineistoa kysymyksiä ei ole voitu kohdentaa juuri tämän tutkimuksen kannalta kiinnostaviin kysymyksiin. Aineisto oli samankaltainen kuin vuoden 2020 ohjaajaky-

selyistä tehty analyysi, jonka tekivät artikkelin ensimmäinen ja toinen kirjoittaja. Aiemmassa kyselyssä ohjaajat näkivät hevosen roolin hyvin samanlaisena kuin tässäkin tutkimuksessa, mikä on tulkittavissa myönteiseksi asiaksi tutkimuksemme luotettavuuden kannalta.

Koska aineistoa koodanneella ensimmäisellä kirjoittajalla oli aiemman kokemuksen pohjalta ennakkokäsitys siitä, millaisia havaintoja aineistosta voisi nousta, tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi analyysimenetelmäksi valittiin teoriaohjaava analyysi. Tällöin oli perustellumpaa tehdä aineistosta havaintoja teoriaan peilaten kuin yrittää häivyttää tutkijan oletuksia aineistoa tarkastellessa. Tutkijoiden asiantuntijuus aihepiirissä toisaalta lisää tutkimuksen luotettavuutta, sillä heillä on kyky erottaa aineistosta oleelliset tulokset ja uudet löydökset.

Dokumenttiaineistoa käytettäessä on kuitenkin kiinnitettävä huomiota sen arvioimiseen, kuka dokumentin on tuottanut ja mistä lähtökohdista sekä millaisen rajallisen näkökulman se luo tutkittavaan ilmiöön. Tuloksia tulkitessamme pyrimme tunnistamaan myös sen, mistä dokumentit eivät kerro tai mitä niiden ulkopuolelle rajautuu. Aineistomme muodostui ohjaajien tekemistä havainnoista ja niistä muodostuneista käsityksistä, joihin sekoittuvat muun muassa ohjaajan ammatillinen tausta, ajatukset, arvot ja asenteet sekä oletukset siitä, mitä laatuksikirjassa vastaajan odotetaan kertovan saadakseen palvelulleen tavaramerkin. Jos ohjaajalla oli useita erityyppisiä hevostoimintapalveluita, käsikirjassa pyydettiin kuvailemaan niistä vain yhtä. Analyysimme kohdistuu näihin dokumentoituihin ohjaajien käsityksiin omasta toiminnastaan. Esimerkiksi hevostoimintaan osallistuvien asiakkaiden tai hevosen kokemuksia olisi tutkittava eri aineistoilla ja menetelmillä. Toisaalta analysoimamme aineiston etuna on, että ohjaavat kuvaavat toimintaansa siinä kontekstissa, mikä on ollut heille työskentelyn kannalta olennaista.

Tutkimuseettiset näkökohdat on huomioitu tutkimuksen toteutuksessa siten, että käsikirjojen luovuttaminen tutkimuskäyttöön tavaramerkin myöntämisprosessin yhteydessä oli vapaaehtoista ja siitä kysyttiin kirjallinen suostumus sähköisesti. Ennen suostumuksen antamista verkkosivulla oli luettavissa tiedote tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta sekä tutkimuksen tietosuojailmoitus. Tutkijan yhteystiedot olivat saatavilla kysymysten esittämiseksi. Osallistumisen keskeyttäminen missä vaiheessa tahansa oli mahdollista. Aineistosta poistettiin henkilötiedot ja aineistolainaukset valittiin siten, ettei niistä voi tunnistaa vastaajaa. Hevoset ja asiakkaat olivat tutkimuksessa mukana vain välillisesti ohjaajien

kertomusten kautta, joten tutkijat eivät voineet vaikuttaa niiden osalta eettisiin kysymyksiin.

Ohjaajien käsitykset toiminnan vaikuttavista tekijöistä

Analyysimme perusteella sosiaalipedagoginen hevostoiminta pyrkii ohjaajien käsitysten mukaan vahvistamaan asiakkaan hyvinvointia 1) korostamalla elämisen perustarpeiden merkitystä, 2) mahdollistamalla merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita, 3) vahvistamalla läsnäoloa sekä 4) tuemalla toimijuutta (Taulukko 1).

Elämisen perustarpeiden merkitys

Hevosen hyvinvoinnista, terveydestä ja talliympäristön siisteydestä huolehtiminen korostavat ohjaajien käsitysten mukaan hyvinvoinnin aineellisten perustarpeiden merkitystä osallistujalle. Hevosten hyvinvointi, hoito ja ruokinta oli aineistossa paljon toistuva teema ja niiden avulla haluttiin osoittaa, että hevosella ja ihmisellä on samanlaisia perustarpeita: liikkuminen, lepo ja uni, syöminen ja juominen sekä kosketuksen ja hoivan antaminen ja saaminen. Hevosen hoitamiseen liittyy aineistossa kuvattua hoivan ja kiintymyksen osoittamista. Tutkimuksissa on osoitettu ihmisen ja eläimen läheisyyden tuottavan monia positiivisia psykofyysisiä vaikutuksia ihmisille mutta myös eläimille (Beetz ym. 2012). Hevoseen eläimenä ja sen lajityypilliseen käyttäytymiseen tutustumisen sekä terveydestä ja hyvinvoinnista huolehtimisen kautta pyritään aineiston perusteella löytämään yhtymäkohtia asiakkaan hyvinvointiin.

Tutustutaan hevoseen eläimenä, sen hoitoon sekä sen hyvinvointiin vaikuttaviin tekijöihin. Elinympäristöön, sen merkitykseen, hevosen laumaan, asuinympäristöön, ruokailuun. Näitä asioita kun läpikäydessään, voi samalla peilata vastaavien asioiden merkitystä ihmisen hyvinvointiin. (V10)

Toimintaan saattoi myös kuulua välipalan nauttiminen, mikä voi olla joillekin osallistujista hyvin tärkeä osa päivän ravintoa. Välipalan ja yhteisen aterioinnin kautta päästiin konkreettisesti perustarpeiden tyydyttymisen äärelle.

Merkitykselliset vuorovaikutussuhteet

Aineiston perusteella muodostui käsitys toiminnassa rakentuvista merkityksellisistä vuorovaikutussuhteista. Ohjaajien kuvauksista hahmottui

käsitys ihmisen ja hevosen välisestä erityislaatuudesta vuorovaikutuksesta, jossa keskeistä on hevosen toiseus ihmiseen nähden, ihmisen ja ei-ihmisen välinen vuorovaikutus. Vuorovaikutus ilmeni aineistossa hevosen kanssa tehtävinä vuorovaikutusharjoitteina tai spontaanina, hevosen aloitteesta tapahtuvana vuorovaikutuksena. Eläinsuhteen kehittyminen on ihmisen ja eläimen välinen prosessi, jonka osapuolia voidaan kuvata ”merkityksellisen toiseuden” käsitteellä, joka korostaa suhteen tasa-arvoisuutta (Haraway 2003). Tällaista tasa-arvoisen vuorovaikutuksen puhetta ilmeni aineistossa. Vuorovaikutuksellisuudesta seuraa, että ihmisen ja eläimen suhde ei koskaan tule valmiiksi, vaan kohtaamiset muovaavat jatkuvasti molempia osapuolia (Haraway 2008). Ohjaajat kuvasivat kuitenkin ihmis–hevossuhteen vaikutusta yksinomaan asiakkaaseen. Suhteen muovautumista hevosen kannalta ei käsitelty lainkaan. Hevosten keskinäistä ”laumakäyttäytymistä” (V12, V24, V64), ”ryhmän” (V5, V30, V34, V43, V44, V51, V56) tai ”hevosen ja ihmisen välistä vuorovaikutusta” refleктоimalla päästään ohjaajien mukaan kiinni myös ihmisten väliseen vuorovaikutukseen.

Seurataan hevoslauaman (meillä neljä kappaletta) käyttäytymistä ja laumanjäsenten välisiä suhteita. Minkälaista elekieltä hevoset toisilleen osoittaa ja miten kukin niihin reagoi. Mikä on minkäkin hevosen rooli kyseisessä laumassa ja lauman jäsenillä on kaikilla tärkeä rooli ja paikka lauman hyvin voinnin kannalta. Tässäkin voi peilata asiaa meihin ihmisiin, millaisia rooleja meillä on esimerkiksi kotona ja koulussa, miltä ne meistä tuntuu, millaisia kaverisuhteita meillä on sekä viihdymmekö isossa ihmisjoukossa vai mieluummin pienemmissä porukoissa. (V11)

Merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin liittyivät aineistossa kuvatut erilaiset tunteet, joita hevonen olemuksellaan tai käytöksellään aiheuttaa. Näiden tunteiden tunnistamista ja sanoittamista tai erilaisten tunnekorttien, palikoiden tai mittareiden kanssa työskentelyä kuvattiin toiminnan keskeisenä sisältönä. Hevosen kuvattiin reagoivan herkästi asiakkaan tunnetilaan tai olemuksellaan aiheuttavan tunteita, joiden käsittelyn kautta päästiin käsiksi asiakkaan tunnekokemuksiin. Tunnetyöskentelyllä pyritään aineiston mukaan vahvistamaan yksilön taitoja selvittää erilaisissa tilanteissa ja yksilön kykyä rakentaa positiivisia vuorovaikutussuhteita myös hevostallin ulkopuolella.

Läsnäolo

Kolmas muodostamamme ohjaajien käsitys hyvinvointitekijöistä on läsnäolon vahvistuminen. Siihen liittyen aineistossa kuvattiin harjoitteita tai toimintamuotoja, jotka hyödynsivät kehotietoisuutta ja luontoyhteyttä. Näihin liittyvillä toiminnan sisällöillä pyritään aineistomme mukaan vahvistamaan osallistujan yhteyttä toisaalta omaan kehoon ja mieleen, toisaalta ympäröivään maailmaan. Rentoutumis-, aisti- ja läsnäoloharjoitukset sekä sanaton kommunikointi saalis- ja pakoeläimen kanssa kehonkieltä käyttäen tuovat toimintaan kehollisuuden elementin, joka auttaa hahmottamaan omaa kehoa suhteessa ympäristöön. Eläinten ja ihmisten välistä kehollista kommunikaatiota on myös tarkasteltu kielenä, joka on verrattavissa ihmisten keskinäiseen verbaaliseen kommunikointiin (Brandt 2007). Aineiston perusteella erilaisten hevosen kanssa tehtävien rentoutumis- ja aistiharjoitusten tarkoituksena on saavuttaa yhteys omaan kehoon ja mieleen.

Tehdään hevosen selässä / vierellä sitä koskettaen / hevosesta kauempana tietoisuustaitoharjoituksia, harjoitellaan läsnäoloa, hetkessä olemista, rauhoittumista ja hengitystä. Tehdään juurikin erilaisia harjoituksia, joita asiakas voi ottaa käyttöönsä arkeen. Käydään läpi kehon tuntemuksia, heränneitä tunteita, harjoitellaan tunteiden sanoittamista, oman olotilan kuvaamista. Käytetään apuna mm. erilaisia tunnekortteja, kehon tunnekarttaa, värejä, tuoksuja. (V55)

Luontoyhteys ilmeni aineistossa eläinsuhteen lisäksi erillisinä kuvauksina luontoympäristön hyödyntämisestä toiminnan kohteena tai taustaympäristönä esimerkiksi hevosen kanssa luonnossa liikkeessä. Luonto voi olla osa toiminnallisuutta: ”kasvimaalle voi keväisin istuttaa kasviksia ja sitten kerätä sadon yhdessä” (V41) ja toiminnassa voidaan ”kerätä kerppuja ja villiyrtejä kuivumaan herkkupaloiiksi talven varalle” (V25). Samalla kiinnitetään huomiota ympäristöön. Luonto kuvataan aineistossa kuitenkin enemmän toiminnan taustana tai toiminnallisuuden lähteenä kuin tietoisena luontosuhteen tukemiseen tähtäävänä toiminnan elementtinä.

Toimijuus

Neljänneksi käsitykseksi hyvinvointitekijöistä muodostimme toimijuuden vahvistumisen. Se ilmenee aineistossa ensinnäkin erilaisten tietojen ja taitojen harjoitteluna. Toiminnassa opitaan esimerkiksi ”hevosten ilmei-

tä ja eleitä, harjausta, kavioiden putsausta, jalkasuojien laittoa, satulointia ja suitsien laittoa” (V37). Taitojen oppiminen ja omien vahvuuksien tunnistaminen liitettiin aineistossa ”minäpystyvyyteen” (V18), joka liittyy kykenevyyden perustarpeeseen (Ryan & Deci 2000). Talliympäristössä voidaan opiskella käytännönläheisesti tiedollisia taitoja: kuten ”*matemaattisia ongelmien ratkaisua*” tai ”*vieraiden kielten käyttöä*” (V55). Myös ”*motorisia taitoja*” (V9 ja V18) voidaan harjoitella erilaisissa hevosen ja ympäristön hoitoon liittyvissä tehtävissä.

Aineiston perusteella osallistujaa autetaan hevosen avulla itsereflektion: havainnoimaan omaa toimintaa ja pohtimaan sitä esimerkiksi peilaten omaa käytöstä hevosen käytökseen ja kehonkieleen. Toiminnanohjausta ja itsesäätelyä tukevia harjoitteita, kuten ”*oman vuoron odottamista*” (V56) ja ”*ohjeiden noudattamista*” (V47), toteutetaan ikään kuin huomamatta toiminnan lomassa. Hevosen kanssa työskentely ”*kehittää itsetuntemusta*” (V18, V52) ja ”*itsereflektiota*” (V39). Harjoitteita voidaan tehdä hevosen kanssa tai ilman hevosta talli- ja luontoympäristöä hyödyntäen. Erilaisten ohjattujen tehtävien avulla harjoitellaan tunnistamaan ”*omia vahvuuksia, omia rajoja, itsehillintää sekä pettymyksien sietoa*” (V52). Hevosen kanssa tehdään tehtäviä, joissa opetellaan havainnoimaan hevosta, ymmärtämään sen elekieltä ja käyttäytymistä sekä hevosen käsittelyyn liittyviä taitoja.

Ohjaajat tukevat asiakkaan luovuutta aineiston mukaan monin tavoin. Toiminnassa hyödynnetään ”*leikillisyyttä*” (V51), ”*musiikkia*” (V39), ”*värejä*” (V54), ”*laulamista*” (V36), ”*tarinankertomista*” (V25, V30), ”*draamaa*” (V39) ja ”*lisättyä todellisuutta*” (V31). Kuvilla myös dokumentoidaan hevostoiminnan kehityskaarta eli kuvitetaan asiakkaassa tapahtuvaa muutosta.

Ohjaajien käsitykset hevosen roolista

Analyysimme mukaan hevosen rooli sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa on olla 1) elämisen perustarpeiden osoittajana, 2) osana merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita, 3) läsnäolon vahvistajana ja 4) toimijuuden esimerkkinä (Taulukko 2).

Hevonen elämisen perustarpeiden osoittajana

Hevosella on lajityypillisiä perustarpeita (ks. esim. Ekola & Kilpeläinen 2019), joiden täyttymisestä huolehditaan asiakkaiden kanssa. Samalla tarkastellaan perustarpeiden täyttymisen merkitystä osallistujan elämässä:

”Hevosien tarpeiden ymmärtäminen ja niistä huolehtiminen auttaa ihmistä tiedostamaan myös omia tarpeitaan” (V14). Tässä hevosella on passiivinen rooli tarkkailun ja tarpeiden täyttämisen kohteena: sille viedään ruokaa ja juomaa tai hevosten leikkiä laumassa seurataan etäältä. Hevosien liikumisen tarpeesta huolehditaan asiakkaiden kanssa, ja tässä hevosella on aktiivinen rooli toiminnassa: sillä ajetaan, ratsastetaan tai työskennellään maasta käsin. Hevosien terveys ja ikääntyminen ovat toiminnassa huomioitavia ja asiakkaan kanssa reflektoitavia asioita. Hevosien kuolema voi olla suuri menetys niin ohjaajalle kuin asiakkaille, ja menetystä voidaan surra talliyhteisössä, mikä korostaa emotionaalista suhdetta hevoseen (Schuurman 2012).

Hevonen osana merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita

Aineistosta muodostuu käsitys hevosen roolista osana toiminnassa rakentuvia merkityksellisiä vuorovaikutussuhteita, mikä näkyy ensinnäkin käsityksenä ohjaajan ja hevosen kasvattajakumppanuudesta. Aineistossa ohjaajat kuvasivat hevosta hyvin yleisesti *”kumppanina”* (V21, V58, V64) ja *”työparina”* (V1, V3, V9, V14, V17, V23, V27, V28, V45, V46, V48, V49, V50, V53, V57, V67), joka *”tekee hienovaraista yhteistyötä ohjaajan kanssa”* (V57). Hevosien merkitys on *”keskeinen”* (V28, V45, V51, V56): *”Ilman hevosta ei olisi sosiaalipedagogista hevostoimintaa”* (V46). Hevosta kuvataan toisaalta tasa-arvoisena kumppanina ja ystävänä, jolloin ohjaajat kokevat toimivansa hevosen kanssa yhdessä (vrt. Birke 2008). Toisaalta taas hevosen rooli on olla ohjaajan *”apuna”* (V12, V30, V47, V59) ja *”muutoksen mahdollistajana”* asiakkaan tavoitteiden saavuttamisessa.

Hevonen on merkittävin muutoksen mahdollistaja kuntoutuksessa. Asiakkaan halu työskennellä hevosen kanssa mahdollistaa sitoutumisen hoitoon. Tekemäni sosiaalipedagogisen hevostoiminnan keskeinen tavoite on turvata juuri sellaisten asiakkaiden / nuorten kiinnittyminen hoitoon, jotka tipahtavat tavanomaiselta psykiatriselta hoitopolulta l. eivät pysty perinteiseen keskusteluhoitoon. (V56)

Kun eläintä tulkitaan itsenäisenä, ajattelevana ja toimivana subjektina, sitä verrataan joskus ihmiseen tai kuvataan kuten ihmisiä on tapana kuvata. Myös tämänkaltainen kumppanuuspuhe saa selkeitä antropomorfistisia tulkintoja (Birke 2008). Kumppanuuspuheessa hevoselle annetaan rooli, jossa se toimii tietoisesti toisena kasvattajana ohjaajan rinnalla. Ohjaajien

suhde hevoseen määritetty, kuten Schuurmanin (2012) tutkimuksessa koskien suomalaista hevuskulttuuria, osin emotionaalisenä ja osin väli-neellisenä – toisaalta hevonen on ohjaajan kumppani, toisaalta työväline: *”Hevonen on ikään kuin viestinviejä ohjaajan ja asiakkaan välillä, sillä hevonen resonoi molempien kanssa. Hevosen kautta ohjaaja pääsee oiko-tietä kontaktiin asiakkaan kanssa”* (V32). Aineiston perusteella hevonen toimii ohjaajan ja asiakkaan dialogisessa suhteessa *”tasavertaisena”* (V2, V26, V57) osapuolena, joka edesauttaa ohjaajan ja asiakkaan välisen vuorovaikutus- ja luottamussuhteen rakentumista. Lemmikkejä koskevissa tutkimuksissa (ks. esim. Tuan 1984) on todettu, että kiintymys eläimeen rakentuu kuitenkin aina epätasa-arvoisen suhteen varaan, sillä ihminen hallitsee aina eläintä jollakin tavalla määritellen sen elämää.

Aineiston perusteella muodostuu käsitys hevosesta asiakkaan ja oh-jaajan *”yhteisenä kolmantena”*, jossa lähtökohtana on yhteinen toiminta jonkin sellaisen parissa, mistä molemmat ovat kiinnostuneita (Rönkkö & Nivala 2022). *”Yhteinen kolmas”* on käsite, jota käytetään sosiaalipe-dagogisessa keskustelussa usein käsiteltäessä työtavan toiminnallista ja vuorovaikutuksellista luonnetta. Hevosen ympärillä tapahtuva yhteinen toiminta ja hevonen itse helpottavat vuorovaikutusta ja rakentavat ta-sa-arvoista yhteyttä ohjaajan ja toimintaan osallistuvien asiakkaiden vä-lille. Kun *”toiminnan”* (V7, V42), *”hellyyden”* (V52) tai *”havainnoinnin kohde”* (V64), hevonen, on ohjaajan ja ohjattavan ulkopuolella, vapaut-taa se heidän välistään ilmapiiriä ja tasa-arvoistaa vuorovaikutussuhdet-ta. Asiakkaasta tulee tällöin toiminnan kohteen sijasta aktiivinen toimi-ja, sanaton viestintä korostuu ja luottamuksen rakentuminen vahvistuu (Rönkkö & Nivala 2022). Hevosen rooli ohjaajien kuvauksissa on ajoit-tain olla toiminnan kohde, jolloin sitä havainnoidaan tai sille tehdään jotakin. Toisaalta aineistossa kuvataan, että hevonen ei ole pelkästään toiminnan kohde, *”vaan osallinen vuorovaikutustilanteessa”* (V21, V31). Hevosta kuvataan aineistossa usein aktiivisena ja omaehtoisena toimija-na sekä yhteisön jäsenenä. Tulkinanvaraista on, osallistuuko hevonen vuorovaikutukseen tasavertaisena osapuolena, jonka oma intressi pyri-tään aidosti ottamaan huomioon. Käytännössä tätä on vaikea todentaa, sillä hevoset ovat aina ohjaajansa kontrollissa, turvallisuussyistäkin, mutta silti ohjaajat saattavat uskoa, että suhde on tasavertainen (vrt. Ser-pell 2003).

Monet eläimet kykenevät luomaan ihmiseen vahvan sosiaalisen ja emotionaalisen suhteen (Muñoz Lasa ym. 2015). Vaikka tunteiden osal-

ta emotionaalinen eläinsuhde on verrattavissa ihmissuhteeseen, hevonen vetoaa ihmisiin nimenomaan eläimenä eikä se korvaa ihmistä, eikä myöskään ihminen voi korvata tunteiden kohteena olevaa eläintä (vrt. Franklin 1999). Aineistosta muodostuu hevosen ja asiakkaan keskinäistä emotionaalista suhdetta kuvaava käsitys, jonka nimesimme asiakkaan ja hevosen väliseksi ystävyydeksi. Asiakkaan kiintymys kohdistuu usein tiettyyn hevoseen – ohjaajan rooli on tukea asiakasta muodostamaan suhde johonkin asiakkaalle sopivaan hevosityksilöön, ruokkia sitä ja toisaalta antaa tilaa asiakkaan ja hevosen keskinäiselle vuorovaikutukselle ilman ohjaamista. Aineistossa kuvataan, että hevonen voi ”*tarjota korjaavan kokemuksen*” (V20), jos asiakkaalla on huonoja kokemuksia vuorovaikutussuhteista.

Nuori saa valita (tai hevonen valitsee) oman hevosen tai ponin koko ryhmän ajaksi. Nuori työskentelee saman hevosen kanssa läpi ryhmän. Nuoren ja hevosen välille muodostuu vuorovaikutussuhde, jolla on monenlaisia vaikutuksia nuoren kokemusmaailmaan. Hevonen voi nostaa esiin aiempia kokemuksia hankalista vuorovaikutussuhteista ja tarjoaa korjaavan kokemuksen. Hevonen vahvistaa nuoren minäkokemusta ja itsetuntoa. Hevosen rehellisyys ja suoruu edesauttaa nuoren luottamuksen vahvistumista. (V20)

Hevonen läsnäolon vahvistajana

Samaan aikaan kun hevosta tulkitaan aistinvaraisesti ihmisen lähtökohdista kumppanina ja ystävänä, sitä pyritään kriittisen antropomorfismin mukaisesti (Burghardt 2007) ymmärtämään biologisena eläimenä, jolla on lajityypilliset tarpeet ja ominaisuudet. Aineistosta muodostuu käsitys, jossa hevosen lajityypillisistä ominaisuuksista ollaan tietoisia ja niitä hyödynnetään asiakkaan läsnäolon kokemuksen vahvistamisessa. Hevosta kuvataan ”*sosiaalisena lauma- ja pakoeläimenä*” (V1, V4, V7, V9, V33, V49, V53, V67), joka on ”*suuri*” (V9, V25, V53) ja ”*kunnioitusta herättävä*” (V1, V3, V7, V33, V39), mutta toisaalta ”*lempeä*” (V3, V25) ja ”*lämmin*” (V19, V25, V33). Esille nousi erityisesti hevosen ”*kyky olla läsnä*” (V10, V25, V26, V27, V33, V37, V44, V57) ja ”*auttaa ihmistä rauhoittumaan*” (V26, V27, V31, V36, V37, V51, V57, V62). Aina ei tarvita paljon toimintaa, vaan hevosen äärelle pysähtyminen tai kokemusten reflektointi voivat olla merkityksellistä ja elämyksellistä. Eläimen myötä sanallinen viestintä ei ole keskiössä.

Hevonen toimijuuden esimerkkinä

Toimijuus on tarvetta kokea mahdollisuus hallita omaa elämäänsä, valita tekemiään asioita ja tavoitella arvokkaaksi kokemiaan päämääriä (Allardt 1993). Analyysimme mukaan hevosen toimijuuden, todellisen tai näennäisen, avulla reflektoidaan asiakkaan omaa toimijuutta. Aineiston perusteella hevoselle annettu rooli asiakkaan toimijuuden vahvistamisessa on toimia tunnetaitojen kasvattajana. Hevonen herättää asiakkaassa tunteita ja ajatuksia sekä tuottaa käytösmalleja, joita toiminnassa voidaan yhdessä tutkiskella. Ohjaaja auttaa asiakasta tunnistamaan hevosen tunteita, kehonkieltä ja käytöstä. Pelkkä hevosen läsnäolo voi saada asiakkaassa aikaan erilaisia tunteita, kuten pelkoa, suuttumusta, iloa tai kiintymystä. Ohjaajat kuvasivat hevosta ”*peilinä*” (V1, V6, V9, V14, V16, V24, V26), joka heijastaa asiakkaan tunteita ja ilmentää tämän ”*sisäisiä prosesseja*” (V14). Hevonen auttaa aineiston perusteella asiakasta tunteiden tunnistamisessa, käsittelyssä ja sanoittamisessa. Aineistosta muodostuu kuva, että ohjaaja toimii tulkkina asiakkaan ja hevosen välillä tunnistuen molempien tunteita ja sanallistaen niitä.

Aineistossa kuvattiin, kuinka hevosen omaehtoista ja aktiivista toimijuutta refleктоimalla voidaan osoittaa valinnan- ja päätöksenteon mahdollisuuksia myös asiakkaan elämässä ja siten vahvistaa hänen toimijuuttaan. Hevosesta tulee subjekti, kun sen intentioita tulkitaan. Ohjaajien käsityksissä korostuu hevosen omaehtoisen osallistumisen mahdollisuus, esimerkiksi: ”*Hevonen ei ole toiminnassa passiivinen kohde tai väline*” (V21), vaan ”*tasavertainen toimija*” (V2). Aineistosta piirtyy kuva hevosen omaehtoisen toimijuuden tärkeydestä niin asiakkaan kuin hevosenkin hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Aineistossa esitetään ajatus, että hevosen toimijuutta on sen mahdollisuus valita, haluaako se työskennellä ihmisen kanssa.

Hevosten rooli kuntoutustyössä on vahvasti ohjaajalle kollegiaalinen, heillä on täysi valta valita osallistumisensa jokaisella kerralla ja heidän valintojaan kunnioitetaan. Asiakaskäynnit aikataulutetaan hevosten luontaiseen päivärhythmiin sopivaksi, hevoset saavat ruoka- ja päiväleporauhan ja asiakaskäynnit tapahtuvat hevosten aktiiviaikoina. – Hevonen antaa ihmiselle onnistumisen kokemuksia tullessaan vapaaehtoisesti yhteistyöhön ja toimiessaan tasavertaisena yksilönä tehtävissä. Ohjaaja opastaa asiakasta tulkitsemaan ja ymmärtämään toimintatilanteissa hevosen pyyntöjä ja ehdotuksia ja toimimaan yhdessä hevosen kanssa. (V26)

Toisaalta hevonen on myös ”väline” (V7, V50, V59) asiakkaan tavoitteen saavuttamiseen. Aina hevonen ei voi tai halua osallistua työskentelyyn, ja silloin ”vaihdetaan tilalle toinen hevonen” (V16) tai toisaalta rinnastetaan hevosen elämän konteksti ihmiselämän ”pakkoihin”, kuten koulu ja työ, ja sillä perusteella ”kerromme hevoselle, että ymmärrämme, että ei huvittaisi, mutta silti joskus täytyy tehdä, vaikka ei niin haluaisi” (V7). Hevosen subjektiasema konkretisoituu ihmisen ja hevosen välisessä vuorovaikutuksessa, jossa hevosella ajatellaan olevan omia mielipiteitä. Toimiminen hevosen kanssa mielletään kahden itsenäisen toimijan väliseksi prosessiksi, jossa ihminen usein päättää toiminnan sisällön, ja eläimen on ymmärrettävä ihmistä ja haluttava toimia yhteistyössä ihmisen kanssa. Eläimellä käsitetään olevan subjektiivinen tahto ja ihmisen kanssa toimimiseen tarvittavia kognitiivisia kykyjä, mutta yhteistoiminnassa vallitsee tietty epätasa-arvoisuus (Schuurman 2012).

Johtopäätökset

Tutkimme sosiaalipedagogisen hevostoiminnan ohjaajien kirjaamien toiminnan sisältökuvausten avulla heidän käsityksiään siitä, mitkä tekijät toiminnassa edistävät osallistujan hyvinvointia ja mikä on hevosen rooli asiakastyössä.

Tutkimuksemme keskeinen johtopäätös on, että sosiaalipedagogisen hevostoiminnan osallistujalle tuottamat hyvinvointihyödyt ovat kokonaisvaltaisia, sillä ohjaajien käsitysten mukaan hevostoiminnalla tuotetaan hyvinvointia kaikissa neljässä kestäväen hyvinvoinnin teorian (Helne & Hirvilammi 2021) mukaisessa ulottuvuudessa. Tarveteorioiden mukaan hyvinvoinnin edellytys on, että jokainen tarve tyydyttyy jossain määrin eikä joidenkin tarpeiden tyydyttäminen voi korvata vajeita muilla ulottuvuuksilla (Allardt 1989). Tuloksemme resonoiivat myös itsemääräämisteorian (*self-determination theory*, Ryan & Deci 2000) kanssa, joka tunnistaa kolme psykologista perustarvetta: *autonomia* tarkoittaa kokemusta omaehtoisuudesta ja mahdollisuudesta elää omannäköistä elämää, *kykenevyys* tarkoittaa kokemusta aikaansaamisesta, osaamisesta, oppimisesta ja tekemisen hallinnasta, ja *yhteenkuuluvuus* tarkoittaa kokemusta läheisistä ja vastavuoroisista suhteista.

Loving-ulottuvuudessa merkitykselliset vuorovaikutussuhteet ovat toiminnan keskiössä. Vuorovaikutussuhteet ovat ihmisten välisiä (ohjaaja–asiakas) sekä ihmisen ja hevosen välisiä (ohjaaja–hevonen, ohjaaja–hevonen–asiakas, asiakas–hevonen). Hevosen roolina on olla vuorovaikutus-

suhteissa välittäjänä ohjaajan ja asiakkaan välillä. Tulostemme mukaan myönteinen vuorovaikutus ja osallisuus eivät siten rajoitu vain ihmissuhteisiin, vaan ne ulottuvat myös vuorovaikutukseen eläinten kanssa (ks. Foster, Salonen & Sutela 2022). Tutkimuksessamme ohjaajien kuvauksista hahmottui käsitys asiakkaan ja hevosen välisestä suhteesta, jossa keskeistä on hevosen toiseus ihmiseen nähden, mikä tekee vuorovaikutuksesta erityislaatuisen. Ohjaajien näkökulmasta hevonen on kasvattajakumppani, joka auttaa ohjaajaa asiakkaan tavoitteiden saavuttamisessa. Ihminen–eläin-suhdetta kuvattiin siis asiakkaan ja ohjaajan näkökulmista, mutta hevosen näkökulmaa ei aineistossa käsitelty lainkaan. Hevosen merkitystä ei kuitenkaan voi typistää hyötykeskeiseksi vuorovaikutukseksi tai pelkäksi resurssiksi, vaan sen merkitys on ymmärrettävä laajemmin inhimillisen toiminnan mahdollistajana (ks. Lähde 2013).

Ohjaajien käsitysten mukaan läsnäolo, jota voidaan kuvata myös yhteytenä itseen ja ympäröivään maailmaan, on yksi hevostoiminnan vaikuttava tekijä hyvinvoinnin *being*-ulottuvuudessa. Hevonen voi vahvistaa tätä yhteyden kokemuksen rakentumista. Läsnäolon kokemukseen liitettiin tutkimuksessamme vahvasti tunteet ja kehollisuus. Toista ihmistä, eläintä, kasvia, luontoa tai ympäröivää maailmaa ei voida ymmärtää pelkästään rationaalisen mielen kautta, vaan keskeisiä ovat aistien, emotionaalisen ja kognitiivisen ymmärryksen ulottuvuudet (Foster, Salonen & Sutela 2022). Hevosen kanssa viestitään sanattomasti, keholla, ja erilaiset aisti-, rentoutumis- ja läsnäoloharjoitteet voivat suunnata asiakkaan huomiota pois sisäisistä tuntemuksista kohti minän ja toisen suhdetta (Foster & Turkki 2021). Tämä voi parhaimmillaan johtaa siihen, että yksilö pyrkii samanaikaisesti sekä tavoitteisiin, jotka tukevat hänen omien tarpeidensa täyttymistä, että tavoitteisiin, jotka edistävät toisen hyvää. Sosiaalisesti kestävä yhteiskunnan näkökulmasta tavat tukea yhteisen hyvinvoinnin pyrkimystä ovat keskeisiä (Salonen & Konkka 2023).

Doing-ulottuvuudessa vahvistetaan osallistujan toimijuutta auttamalla häntä havainnoimaan ja säätelemään omaa toimintaansa pelaillen sitä hevoseen. Fyysisten perustarpeiden merkityksen näyttäminen hevosen avulla on yksi toiminnan vaikuttavista tekijöistä hyvinvoinnin *having*-ulottuvuudessa. Hevosen lajityypillisiä ominaisuuksia hyödynnetään toimijuuden ja elämisen perustarpeiden esimerkkinä. Eläinten mukana olo ihmisten hyvinvoinnin edistämisessä voi tuottaa hyötyjä myös eläimille itselleen sekä ihmisten ja eläinten elinympäristöille

(García Pinillos ym. 2016; Soini & Lilja 2014). Toisaalta on tiedostettava, että eläinavusteinen työ voi aiheuttaa eläimelle myös haittoja, joita on arvioitava kriittisesti.

Pohdinta

Kuvaukset sosiaalipedagogisen hevostoiminnan asiakkaalle hyvinvointia tuottavista tekijöistä perustuvat pitkälti siihen, millaisia käsityksiä ohjaajat ovat omaksuneet oman ammatillisen taustansa, suorittamansa täydennyskoulutuksen ja laatukäsikirjan tiedon pohjalta. Ohjaajien käsitykset täydentyvät hevostoiminnan harjoittamisen myötä kokemustiedolla. Ohjaajat tulkitsevat tietoa suhteessa omiin kokemuksiinsa ja oikeina pitämiinsä käsityksiin hevosavusteisen toiminnan vaikutuksista sekä hevosista eläiminä. Tällöin tulkintoja saatetaan käyttää syy-seurausyhteyksien selittämiseen niin, että ne ovat sopusoinnussa omien havaintojen kanssa, mutta niiden kanssa ristiriidassa oleva tieto jätetään huomiotta. Tutkimuksen tuloksia tulkitessa on hyvä myös huomata, että tutkimuksen informanteille, ohjaajille, sosiaalipedagoginen hevostoiminta on paljon enemmän kuin elinkeino: se on usein myös elämäntapa, ja suhde hevosiin on yleensä hyvin läheinen ja tunteikas.

Tapa puhua hevosista ja niiden tuottamista hyödyistä ja vaikutuksista kumpuaa näistä lähtökohdista. Silloin huomionarvoista on myös se, mikä jää kuvaamatta ja reflektoimatta: aineistossa on hyvin vähän, jos ollenkaan, kriittistä tarkastelua eläimen hyvinvoinnin toteutumisesta tai sen käytön oikeutuksesta sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa. Toinen huomiomme on, että aineistossa ohjaajat eivät kuvanneet talliyhteisön roolia toiminnassa. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta on alkujaan ymmärretty ja määritelty toiminnaksi, jossa hyödynnetään koko talliyhteisöä kasvatuksellisena yhteisönä (Koistinen 2005; Lipponen & Vehmasto 2019). Tämän voi laajasti katsoen ymmärtää tarkoittavan koko tallia kaikkine kävijöineen ja eläimineen yhteisönä, jossa asiakas löytää oman roolinsa ja yksilöllisen polkunsu kasvaa vastuunkantoon itsestä ja muista. Yhteisön yhteisen mielenkiinnon kohteen – hevosen – parissa toimien voi löytää samalla ratkaisuja oman elämänsä kysymyksiin. Yhteisöllisyyden kuvausten puuttuminen aineistosta herättää pohtimaan, onko talliyhteisön merkitys sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa vähentynyt vai niin itsestäänselvyys, että sitä ei kuvata. Asiakkaan persoonallista kasvua talliyhteisön jäsenenä saattaa olla vaikea kertoa sanallisesti. Kokonaisvaltaisen kasvamisen ja kehittymisen sijaan

on helpompaa kuvailla yksittäisiä hevosen kanssa tehtäviä harjoitteita. On mahdollista, että tutkimusaineistomme valinta on osaltaan vaikuttanut siihen, että sosiaalipedagogisesta hevostoiminnasta piirtyy kuva ihminen–hevonen–ohjaaja–vuorovaikutussuhteen ympärille rakentuvasta työskentelytavasta, jossa kasvatusta ja hyvinvoinnin tukeminen tapahtuvat näiden kolmen osapuolen muodostamassa yhteisössä muun talliyhteisön merkityksen jäädessä vähäisemmäksi. Tulkintamme mukaan on mahdollista, että toimintatavassa on tapahtunut muutos varhaisen vaiheen yhteisökasvatuksesta orientaatiosta kohti yksilöllisempää ohjaukseen, valmennukseen tai terapiaan rinnastettavaa toimintamuotoa, jossa yhteisön sijaan hevosen rooli asiakkaan kohtaamisessa ohjaajan apuna on suuri. Tällöin odotukset hevosen roolista osallistua, vuorovaikuttaa ja ”kasvattaa” ihmistä ovat ehkä suuremmat kuin mitä hevoselle ”talliyhteisö kasvattaa” -ajattelussa on alun perin asetettu. Jotta toiminnassa säilyisi sosiaalipedagoginen työote, talliyhteisön roolia voisi olla syytä korostaa työn kehittämisessä ja alan koulutuksissa jatkossa. Yhteisöllisyyden merkitys hyvinvointivaikutusten näkökulmasta on tämän tutkimuksen perusteella keskeinen, sillä merkitykselliset vuorovaikutussuhteet ja sitä kautta sosiaalinen hyvinvointi rakentuvat hevosen lisäksi myös suhteessa toisiin ihmisiin (Mäki-Opas 2022). Käsite itsestä rakentuu osallistumalla ja identifioitumalla erilaisiin yhteisöihin ja niiden toimintaan (Nivala & Ryyänen 2019).

Tallin ihmisyhteisön merkitystä esiin tuomalla hevoselle asetetut odotukset kasvattajan roolista saattaisivat madaltua. Ohjaajien käsitysten mukaan hevosella on erityinen rooli tunteiden ilmaisun, tunnistamisen, käsittelyn ja sanoittamisen välineenä. Tällöin hevoselle annetaan emotionaalisen työn tekijän rooli, mikä edellyttää työn luonteen pohdintaa (Dashper 2020). Koska on jo suhteellisen selvää, että hevoset kykenevät kyllä aistimaan ihmisten tunnetiloja monella tavalla mutta samaan aikaan ne eivät kykene ymmärtämään niiden yhteyksiä tai syy-seuraussuhteita, hevoset todennäköisesti kuormittavat ihmisten voimakkaista tunnetiloista (Bennett 2022). Tulkintamme hevosen kasvavasta emotionaalisen työn tekijän roolista ja odotuksista sosiaalipedagogisessa hevostoiminnassa johtaa päätelmään, että tämä erityinen työn piirre tulee ottaa huomioon entistä paremmin.

Eläinsuhteen välineellinen asetelma saattaa olla niin itsestään selvä, että eläinavusteisuutta käyttävien ammattilaisten keskuudessa sen merkitystä ei tunnusteta (Schuurman 2012). Omaa eläintä ja elinkeinoa, joihin

on vahva tunneside, ei haluta mieltää välineinä. Samanlaista subjekti–objekti-suhtautumista edustaa myös tässä tutkimuksessa noudattamamme linja tehdä selkeä ero ihmisen ja muun luonnon välille. Valinta saattaa helpottaa tutkimuksemme tulosten ymmärrettävyyttä, kun jäsenämme todellisuutta tällä tavoin. Tiedostamme, että ihmisen mieltäminen eläimeksi eläinten joukossa poistaisi välineellistä ajattelua ylläpitävää jakolinjaa. Eläinten välineellistämiseen muun muassa hevosurheilussa liittyy kuitenkin enenevässä määrin kyseenalaistavaa suhtautumista (Pussinen & Lehtonen 2018) lisääntyvän eläinten hyvinvointitutkimuksen myötä (ks. esim. Tuomola 2022). Myös hevosavusteisuutta harjoittavien ammattilaisten keskuudessa on syytä tarkastella ja arvioida itsekritiittisesti toiminnan eettistä oikeutusta.

Käsitys hevosesta välineenä on ristiriitainen aineiston romanttisen kumppani- ja työparikäsitteilyn kanssa, jonka mukaan hevonen kykenee tavoitteelliseen yhteistyöhön sekä osaa ja haluaa osallistua vuorovaikutukseen asiakkaan kanssa. Aikaisemman tutkimuksen perusteella hevoset lukevat ihmisten tunnetiloja ja sanattomia viestejä yllättävän hyvin ja moniaistisesti, mutta sen sijaan kokeneetkin hevosten omistajat tunnistavat huonosti hevosten kommunikaatiota ja tulkitsevat sitä väärin (Bell, Rogers, Taylor & Busby 2019; Hockenhuil & Creighton 2012). Aiemman tutkimuksen valossa ei siis voida päätellä vuorovaikutuksen ja yhteisymmärryksen olevan välttämättä molemminpuolista. Antroposentriset ilmaukset hevosesta työparina, työkaverina ja kasvattajakumppanina saattavat kieliä oletuksista, joille ei toistaiseksi löydy tieteellistä tutkimusnäyttöä. Todellinen ihmisen ja hevosen yhteistyö vaatisi monimutkaisempia kognitiivisia taitoja kuin mitä hevosella tiedetään tällä hetkellä olevan, sillä tällöin hevosen pitäisi tietää lopputulos ja haluta tavoitella sitä (McGreevy, Oddie, Burton & McLean 2009). Eläimen tulkitsemisessa välineeksi tai kumppaniksi on kummassakin pohjimmiltaan kyse ihmisten ja eläinten välisen rajan määrittelystä: välineenä eläimet määritetään toiseuden kautta, kun taas kumppanuudessa eläimet mielletään ihmisen kanssa samankaltaisiksi (Arluke & Sanders 1996).

Hevosen hyötyä ihmiselle erilaisissa kuntouttavissa tilanteissa on tutkittu, mutta työn vaikutusta hevoseen ei niinkään. Hyvässä tapauksessa tällainen työ ei vaikuta niiden elämään suuntaan eikä toiseen, tai parhaimmillaan se vaikuttaa positiivisesti, jos eläintä pidetään hyvin huolehtien sen lajityypillisistä tarpeista ja eettisestä kouluttamisesta. Tämä tulisi kuitenkin todentaa hevosen omasta näkökulmasta etologian tutkimus-

menetelmin (Spannring 2019). Myös ammattilaisille suunnattujen eläinavusteisten menetelmien koulutuksissa ja alan kehittämistyössä eläinten näkökulma tulisi huomioida entistä paremmin. Eläinten kasvava merkitys terapiaeläiminä modernissa ajassa tuottaa uudenlaisia palveluja ja kokonaisvaltaista hyvinvointia ihmisille mutta samaan aikaan kysymyksiä, joihin eläinten kanssa työskentelevien ihmisten täytyy yrittää vastata.

Jatkotutkimuksissa voitaisiin selvittää edelleen talliyhteisön merkitystä osana sosiaalipedagogista hevostoimintaa. Lisäksi voitaisiin tutkia monilajisen vuorovaikutuksen etuja, haittoja ja edellytyksiä. Hevosen, asiakkaan ja ohjaajan välisen vuorovaikutuksen tarkempi tutkimus antaisi lisätietoa ihmisten ja eläinten välisten suhteiden ja hyvinvointivaikutusten mekanismeista. Niitä tulisi tutkia myös eläimen näkökulmasta, jolloin voitaisiin vastata kysymykseen hevosen halukkuudesta tehdä emotionaalisesti kuormittavaa työtä. Jatkotutkimustarpeena on myös kehittää toiminnan keskeisiin vaikutustekijöihin sopivia tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Tutkimukset edellyttävät monialaista yhteistyötä, jotta voidaan ymmärtää niin ihmisen, eläimen kuin kulttuurin, yhteiskunnan ja ympäristön näkökulmaa.

LÄHTEET

- Aartolahti, Eeva, Sjögren, Tuulikki, Piirainen, Arja, Rintala, Aki, Raatikainen, Ilkka & Heinonen, Ari 2017. Hevonen kuntoutumisen edistäjänä. Ratsastusterapia – vaikuttavuus ja merkitykset -tutkimushankkeen loppuraportin tiivistelmä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavissa <https://www.tietotarjotin.fi/documents/20124/40275/ratsastusterapia-vaikuttavuus-ja-merkitykset.pdf> (haettu 1.12.2022).
- Allardt Erik 1989. An updated indicator system. Having, Loving, Being. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitos, Työselostuksia 48.
- Allardt, Erik 1993. Having, loving, being: An alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (Eds.) *The quality of life*. Oxford: Clarendon Press, 88–94.
- Allardt Erik 1998. Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa J. P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 34–53.
- Allardt, Erik & Uusitalo, Hannu 1972. Dimensions of welfare in a comparative study with the Scandinavian societies. *Scandinavian Political Studies* 7, 9–26.
- Arluke, Arnold & Sanders, Clinton R. 1996. *Regarding Animals*. Philadelphia: Temple University Press.
- Bandura, Albert 1971. *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.

- Baumeister, Roy & Leary, Mark 1995. The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin* 117 (3), 497–529.
- Beetz, Andrea, Uvnäs-Moberg, Kerstin, Julius, Henri & Kotrschal, Kurt 2012. Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions. The possible role of oxytocin. *Frontiers in Psychology* 9 (3), 234. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00234>
- Bell, Catherine, Rogers, Suzanne, Taylor, Julie & Busby, Debbie 2019. Improving the Recognition of Equine Affective States. *Animals* 9 (12), 1124. DOI: <https://doi.org/10.3390/ani9121124>
- Bennett, Arieahn M. 2022. Horses as Healers: Shifting Paradigms and Ethics in Equine Assisted Therapies. Teoksessa Gala Argent & Jeannette Vaught (Eds.) *The Relational Horse. How Frameworks of Communication, Care, Politics and Power Reveal and Conceal Equine Selves*. Human-Animal studies 24. Leiden: Brill, 197–212.
- Birke, Lynda 2008. Talking about Horses: Control and Freedom in the World of “Natural Horsemanship”. *Society and Animals* 16 (2), 107–126. DOI: <https://doi.org/10.1163/156853008X291417>
- Bowlby, John 1979. *The making and breaking of affectional bonds*. London: Tavistock Publications.
- Brandt, Keri 2007. Human–Horse Communication. Teoksessa Bekoff, Marc (Ed.) *Encyclopedia of human–animal relationships: a global exploration of our connections with animals*. Westport, Conn: Greenwood Press, 238–242.
- Burghardt, Gordon M. 2007. Critical Anthropomorphism, Uncritical Anthropomorphism, and Naïve Nominalism. *Comparative Cognition & Behavior Reviews* 2, 136–138.
- Cobb, Sidney 1976. Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine* 38 (5), 300–314. DOI: <https://doi.org/10.1097/00006842-197609000-00003>
- Dasher, Katherine 2020. More-than-human emotions: Multispecies emotional labour in the tourism industry. *Gender, Work & Organization* 27 (1), 24–40. DOI: <https://doi.org/10.1111/gwao.12344>
- Ekola, Teea & Kilpeläinen, Anna 2019. Hyvinvointipalvelua hyvinvoivalla hevosella. Teoksessa Maija Lipponen & Elina Vehmasto (toim.) *Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki: Luonnonvarakeskus, 45–55. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-864-7>
- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi 2008. The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62 (1), 107–115. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Fagerström, Nina & Lipponen, Maija 2019. Sosiaalisen kasvun tukea vai sosiaalista kuntoutusta – lainsäädännön reunaehdot. Teoksessa Maija Lipponen & Elina Vehmasto (toim.) *Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki: Luonnonvarakeskus, 12–17. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-864-7>

- Fine, Aubrey, Beck, Alan M. & Ng, Zenithson 2019. The State of Animal-Assisted Interventions: Addressing the Contemporary Issues That Will Shape the Future. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16 (20), 3997. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph16203997>
- Foster, Raisa, Salonen, Arto O. & Sutela, Katja 2022. Taidekasvatuksen ekososiaalinen kehys: kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota. *Kasvatus* 53 (2), 118–129. DOI: <https://doi.org/10.33348/kvt.115918>
- Foster, Raisa & Turkki, Nella 2021. EcoJustice Approach to Dance Education. *Journal of Dance Education* 23 (2), 91–101. DOI: <https://doi.org/10.1080/15290824.2021.1906430>
- Franklin, Adrian 1999. *Animals and modern cultures. A Sociology of Human–Animal Relations in Modernity*. London: Sage Publications.
- García Pinillos, Rebeca, Appleby, Michael C., Manteca, Xavier, Scott-Park, Freda, Smith, Charles & Velarde, Antonio 2016. One Welfare – a platform for improving human and animal welfare. *Veterinary Record* 179 (16), 412–413. DOI: <https://doi.org/10.1136/vr.i5470>
- Hautamäki, Lotta & Vierimaa, Jirka 2022. Hoivan elävä verkosto: Monilajinen vuorovaikutus eläinavusteisessa toiminnassa. Teoksessa Leena Ervast & Marjaana Raukola-Lindblom (toim.) *Hevoset ja koirat eläinavusteisessa työssä: tutkittua tietoa ja kokemuksia*. Helsinki: Sanasilta, 199–214.
- Haraway, Donna 2003. *The companion species manifesto*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, Donna 2008. *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli 2015. Wellbeing and Sustainability: A Relational Approach. *Sustainable Development* 23 (3), 167–175. DOI: <https://doi.org/10.1002/sd.1581>
- Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli 2021. Puristuksissa? Nuoret ja kestävä hyvinvoinnin ehdot. Helsinki: Kela. URN: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021060132534>
- Hockenhuil, Jo & Creighton, Emma 2012. The strengths of statistical techniques in identifying patterns underlying apparently random behavioral problems in horses. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* 7 (5), 305–310. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jveb.2011.11.001>
- Hämäläinen, Juha 2012. Social Pedagogical Eyes in the Midst of Diverse Understandings, Conceptualisations and Activities. *International Journal of Social Pedagogy* 1, 3–16. DOI: <http://dx.doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2012.v1.1.002>
- Hämäläinen, Juha 2019. Social Pedagogy as a Scientific Discipline, a Branch of Academic Studies, and a Field of Professional Practice. *EccoS – Revista Científica* 48, 17–34. DOI: <http://dx.doi.org/10.5585/eccos.n48.12393>
- Hämäläinen, Juha & Koistinen, Kari 2019. Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan tausta ja synty. Teoksessa Maija Lipponen & Elina Vehmasto (toim.) *Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki: Luonnonvarakeskus, 6–11. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-864-7>

- Julius, Henri, Beetz, Andrea, Kotrschal, Kurt, Turner, Dennis & Uvnäs-Moberg, Kerstin 2013. Attachment to Pets. An integrative View of Human–Animal Relationships with Implications for Therapeutic Practice. Göttingen: Hogrefe Publishing.
- Kaplan, Rachel & Kaplan, Stephen 1989. The experience of nature: A psychological perspective. Cambridge: Cambridge University Press.
- Keto, Sami & Foster, Raisa 2021. Ecosocialization – an Ecological Turn in the Process of Socialization. *International Studies in Sociology of Education* 30 (1–2), 34–52. DOI: <https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1854826>
- Koistinen, Kari 2005. Hevostoiminta ehkäisemään lasten ja nuorten syrjäytymistä. Teoksessa Seija Okulov & Katja Koukkari (toim.) Ratsastuspedagogiikasta sosiaalipedagogiseksi hevostoiminnaksi – sosiaalipedagogisen hevostoiminnan perusteet ja sovellukset täydennyskoulutuksen kokemuksina. Tutkimuksia ja selvityksiä 7/2005. Kuopio: Kuopion yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus.
- Korhonen, Inga 2022. Eläin- ja luontoavusteisen toiminnan malli Kuopion 4H-yhdistyksessä – Hevosvoimia Luonnosta -hanke. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 23 (1), 97–108. DOI: <https://doi.org/10.30675/sa.109149>
- Kotilainen, Heidi 2019. Yhteisöllisyys hevostoiminnan elementtinä – nuoren kasvutarina. Teoksessa Maija Lipponen & Elina Vehmasto (toim.) Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki: Luonnonvarakeskus, 56–60. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-864-7>
- Krippendorff, Klaus 1980. Content Analysis: An Introduction to its Methodology. Newbury Park: Sage Publication.
- Lipponen, Maija, Hallikainen, Ville & Kilpeläinen, Pekka 2022. Effects of Nature-Based Intervention in Occupational Health Care on Stress – A Finnish Pilot Study Comparing Stress Evaluation Methods. *Journal of Multidisciplinary Healthcare* 15, 577–593. DOI: <https://doi.org/10.2147/JMDH.S353168>
- Lipponen, Maija & Vehmasto, Elina (toim.) 2019. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki: Luonnonvarakeskus. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-864-7>
- Lipponen, Maija & Vehmasto, Elina 2021. Sosiaalipedagogisen hevostoiminnan laatu ja vaikuttavuus -käsitelmä. Helsinki: Luonnonvarakeskus. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-175-2>
- Lipponen, Maija, Vehmasto, Elina, Lilja, Taina, Raussi, Satu, Kauppinen, Tiina, Niemi, Jarkko & Ovaska, Ulla 2022. Eläinavusteisuus vastuullisesti käyttöön hyvinvointialueiden ja kuntien palveluihin. Policy Brief 3/2022. Helsinki: Luonnonvarakeskus. URN: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-448-7>
- López-Cepero, Javier 2020. Current Status of Animal-Assisted Interventions in Scientific Literature: A Critical Comment on Their Internal Validity. *Animals* 10 (6), 985. DOI: <https://doi.org/10.3390/ani10060985>
- Lähde, Ville 2013. Niukkuuden maailmassa. Tampere: Niin & Näin.

- Maslow, Abraham 1943. A theory of human motivation. *Psychological Review* 50 (4), 370–396.
- Maslow, Abraham 2011. *Toward a psychology of being*. Alkuperäisteos 1962. Blacksburg, VA: Wilder.
- Mattila-Rautiainen, Sanna (toim.) 2011. *Ratsastusterapia*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- McGreevy, Paul D., Oddie, Catherine, Burton, Francis L. & McLean, Andrew 2009. The horse–human dyad: Can we align horse training and handling activities with the equid social ethogram? *The Veterinary Journal* 181 (1), 12–18. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tvjl.2009.03.005>
- Mickelsson, Ritva 2023. *Lessons Learned from Horses. Three Pedagogical Interventions Promoting Well-being of Students with Special Educational Needs*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa <http://hdl.handle.net/10138/352403> (haettu 30.1.2023).
- Mikkola, Annika & Virtanen, Anu 2019. Tähtihetkiä vuorovaikutuksessa – vanhempi-lapsiryhmä hevostoiminnassa. Teoksessa Maija Lipponen & Elina Vehmasto (toim.) *Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki: Luonnonvarakeskus, 67–72. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-864-7>
- Muñoz Lasa, Susana, Máximo Bocanegra, Nuria, Valero Alcaide, Raquel, Atín Arratibel, María de los Angeles, Varela Donoso, Enrique, Ferriero, Giorgio 2015. Animal assisted interventions in neurorehabilitation. A review of the most recent literature. *Neurologia* 30 (1), 1–7. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nrl.2013.01.012>
- Mäki-Opas, Tomi 2022. *Sosiaalinen terveys*. Teoksessa Kristiina Patja, Pilvikki Absetz & Päivi Rautava (toim.) *Terveyden edistäminen*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Niemelä, Pauli 2006. Hyvinvoinnin käsite toiminnan teorian valossa. Teoksessa Pauli Niemelä & Terho Pursiainen (toim.) *Hyvinvointi yhteiskuntapolitiittisena tavoitteena*. Juhlakirja professori Juhani Laurinkarin täyttäessä 60 vuotta 8.10.2006. *Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia* 62. Kuopio: Kuopion yliopisto, 67–79.
- Niemelä, Pauli 2014. *Systemaattinen ihmiskäsitys. Ihminen järjestelmänä: Rakenne (33) ja toiminta (3x3)*. Tallinna: United Press Global.
- Nivala, Elina & Ryynänen, Sanna 2019. *Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pussinen, Sirpa & Lehtonen, Päivi 2018. *Mielikuvia ja tulevaisuudenkuvia raviurheilusta*. Teoksessa Sirpa Pussinen (toim.) *Uudistuva hevosala*. Hämeenlinna: HAMK Unlimited Journal. Saatavissa <https://unlimited.hamk.fi/biotalous-ja-luonnonvara-ala/mielikuvia-raviurheilusta> (haettu 28.6.2023).
- Ryan, Richard & Deci, Edward 2000. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist* 55 (1), 68–78. DOI: <https://doi.org/10.1037//0003-066x.55.1.68>
- Rönkkö, Sofia & Nivala, Elina 2022. *Yhteinen tekeminen yhteyden rakentajana – yhteinen kolmas sosiaalipedagogisena käsitteenä ja käytäntönä*. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 23 (1), 71–84. DOI: <https://doi.org/10.30675/sa.119479>

- Salonen, Arto O., Isola, Anna-Maria & Foster, Raisa 2022. Osallisuutta, mutta mihin? Planetaarisen kansalaisen osallisuuskäsitys. *UAS Journal* 12 (3). URN: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022101161559>
- Salonen, Arto O. & Konkka, Jyrki 2023. Kansalaisten hyvinvointi kestävyyttä tavoittelevassa yhteiskunnassa. *Tiedepolitiikka* 47 (4), 23–38. Saatavissa <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/117852/75982> (haettu 20.1.2023).
- Salonen, Arto O., Laininen, Erkka, Hämäläinen, Juha & Sterling, Stephen 2023. A Theory of Planetary Social Pedagogy. *Educational Theory* 73 (4), 615–637. DOI: <https://doi.org/10.1111/edth.12588>
- Schuurman, Nora 2012. ”Hevoset hevosina” Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0665-6>
- Serpell, James 2003. Anthropomorphism and Anthropomorphic Selection – Beyond the “Cute Response”. *Society & Animals: Journal of Human-Animal Studies* 11 (1), 83–100. DOI: <https://doi.org/10.1163/156853003321618864>
- Soini, Katriina & Lilja, Taina (toim.) 2014. Alkuperäisrotumme Green Care -toiminnassa. MTT Kasvu 19. Jokioinen: MTT. Saatavissa <http://www.mtt.fi/mttkasvu/pdf/mttkasvu19.pdf> (haettu 1.3.2023).
- Sosiaalipedagoginen hevostoimintayhdistys ry 2021. Verkkosivusto. Saatavissa www.hevostoiminta.net (haettu 20.1.2021).
- Spannring, Reingard 2019. Mutual becomings? In search of an ethical pedagogic space in human-horse relationships. Teoksessa Teresa Lloro-Bidart & Valerie S. Banschbach (Eds.) *Animals in Environmental Education*. Palgrave Studies in Education and the Environment. Cham: Palgrave Macmillan, 79–94. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-98479-7_5
- Tuan, Yi-Fu 1984. *Dominance and Affection: The Making of Pets*. New Haven: Yale University Press.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuomola, Kati 2022. Bit-related lesions and risk factors in competing trotters and event horses. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8034-6>
- Ulrich, Roger, Simons, Robert F., Losito, Barbara D., Fiorito, Evelyn, Miles, Mark & Zelson, Michael 1991. Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology* 11, 201–230. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80184-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80184-7)
- Valkas, Satu 2019. Sosiaalipedagoginen hevostoiminta ADHD-oireisten lasten ryhmäkuntoutusmuotona. Teoksessa Maija Lipponen & Elina Vehmasto (toim.) *Sosiaalipedagoginen hevostoiminta: Sosiaalista kasvua, hyvinvointia ja kuntoutumista tukevia palveluita hevosavusteisesti*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 78/2019. Helsinki: Luonnonvarakeskus, 56–60. URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-864-7>

- Vehmasto, Elina & Lipponen, Maija 2021. Eläinavusteinen psykososiaalinen kuntoutus. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 137 (17), 1775–1780. Saatavissa <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2021/17/duo16383> (haettu 1.12.2022).
- White-Lewis, Sharon 2020. Equine-assisted therapies using horses as healers: A concept analysis. *Nursing Open* 7, 58–67. DOI: <https://doi.org/10.1002/nop2.377>
- Wilson, Edward O. 1984. *Biophilia: The Human Bond with Other Species*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

